

Et upassende og dernæst et fornuftigt parti – om Christen Scheel „den Fattige“ til Gammel Estrup og hans to ægteskaber

Af ph.d. Dorte Kook Lyngholm, Dansk Center for Herregårdsforskning

Da Christen Scheel (1792-1844) i 1825 arvede Gammel Estrup, var det i flere henseender en milepæl i familiens og godsets historie. Slægten Scheel havde gennem århundreder tilhørt landets fornemste elite, og Gammel Estrup havde blot været en af deres mange besiddelser, indtil hele den enorme formue blev sat over styr af Christens far, Jørgen Scheel (1768-1825).¹ Efter farens fallit blev samtlige af slægtens godser – med undtagelse af Gammel Estrup – solgt, og Christen måtte gå over i historien med tilnavnet „den Fattige“. Hans historie har således stået i skyggen af fortællingerne om slægtens tidligere storhed og farens spektakulære luksusforbrug, og kendskabet til hans liv og epoke på Gammel Estrup har været yderst begrænset.

Denne artikel, der er baseret på gennemgangen af en række hidtil ukendte kilder fra blandt andet fami-

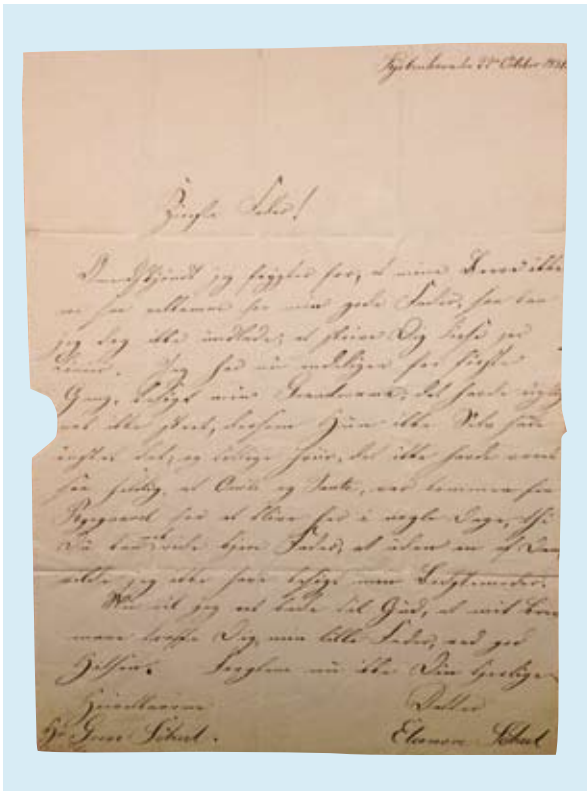
liens og godsets arkiv, retter fokus mod denne „fattige“ greve på Gammel Estrup. Specielt omhandler den hans to ægteskaber, hvoraf det første næsten omgående blev stemplet som stærkt upassende, og det næste skulle vise sig at være særdeles fornuftigt.

Godsets arving

Christen Scheel blev født i 1792 som første barn i en søskendeflok på seks. I hans tidlige barndom var Gammel Estrup beboet af hans oldemor, Charlotte Louise von Plessen, og hans og forældrenes hjem var fortrinsvis den nærliggende herregård Scheel (Sostrup). Under farens seks år lange udlandsrejse opholdt han og hans mor, Christiane Mette Bille-Brahe sig i længere perioder på herregården Ulstrup hos hans farmor, Eleonore Agnes Raben, og ugifte faster, Juliane Marie Scheel.

Vidnesbyrdene om Christens barndom er få, men i et af de mange breve fra Ulstrup, hvor hans mor – forgæves – forsøgte at overtale faren til at vende hjem, hed det om den da fireårige søn: „Christen længes meget efter dig. Han voxer kuns lidet men er siden jeg kom hertil bleven meget tyk og feed“.²

*Billardstuen på museets 2. sal er restaureret og indrettet som et herreværelse fra Christen Scheels tid. Da Christen og Christiane havde deres hjem på Gammel Estrup, fungerede billardsalen og de tilstødende gemakker, som en afdeling, hvor herrerne kunne trække sig tilbage til spil og rygning efter middagen.
Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.*

Christen Scheels første ægteskab med den københavnske skuespillerinde Johanne Lund blev opløst efter kun et år. Parret fik en fælles datter, Eleonore Scheel, der efterfølgende voksede op hos sin mor i København og kun havde begrænset kontakt til sin far. I 1831 skrev hun dog dette brev til ham, da hun ønskede at fortælle, at hun i en alder af 17 år havde mødt sin farmor for første gang. Hun afslutter brevet med følgende bøn: „Forglem nu ikke din kjerlige Datter, Eleonore Scheel“. Brevet er fundet i Christen Scheels privatarkiv, der opbevares i Rigsarkivet i København. Foto: Dorte Kook Lyngholm.

Da ægteskabet knagede efter farens mangeårige udlandsophold, opholdt moren og børnene sig i lange perioder i parrets bolig i hovedstaden, og da forældrene i 1813 blev skilt, tog hun permanent ophold i København.

„Som både er ham og hans stand uværdig ...“
Under sine ophold i hovedstaden stiftede den unge Christen bekendtskaber, der i hans families øjne var højst upassende. Han forelskede sig i skuespillerinden, Johanne Marie Sophie Lund (1795-1876), og giftede sig i 1813 med hende uden farens vidende. Ægteskabet var et markant brud med mange århundreders tradition for, at Scheel’erne giftede sig med kvinder fra højadelen.³ Og at Christen havde haft god grund til at skjule forholdet for familien, fremgår med al tydelighed af et brev, som hans far i 1813 modtog fra sin ven kunstneren J.H. Cabott, der på dette tidspunkt opholdt sig i København.

Cabott kunne oplyse, at Christen havde „været Ubetænksom nok til at indgaae en Forbindelse med en Person, som ganske er Baade ham og hans Stan[d] Uværdig“.⁴ Han meddelte, at den udkårne frøken Lund arbejdede ved teatret, og undrede sig over Christens betagelse af hende: „Skønhed synes ikke at kunde have Bedaaret ham thi det er en Liden uanseelig Figur og endnu mindre har streng Dyd været grundet da hun har et Barn med en anden“.⁵ Han kunne videre oplyse, at Christen nu levede sammen med Johanne hos en af hendes veninder på Blegdamsvej og ikke turde henvende sig til sin far.

Efter Cabotts opfattelse måtte Christen hurtigst muligt reddes fra denne skæbne, og han vurderede, at en skilsmisse let ville kunne iværksættes. Hans holdning var, at hvis man blot kunne få Christen væk, „vilde han vist efter nogen Tiid faae Øjnene op og ingesee hans feiltrin“.⁶

Om Christen selv indså sit såkaldte fejltrin, eller om familiens pres blev for stort, er et ubesvaret spørgsmål. Det gik i imidlertid som Cabott skitse-rede, og allerede året efter det hemmelige bryllup i København, blev Christen og Johanne skilt.

Mødet med bedstemoren i København

Inden det kom så vidt, havde Christen og Johanne fået en datter, der kom til at bære navnet Eleonore Henriette Cathrine Scheel (1814-78) og velsagtens var opkaldt efter den farmor, der havde været et kært holdepunkt i Christens egen barndom. Eleonore voksede op hos sin mor i København og havde kun begrænset kontakt med sin far. I 1831 indledte hun et brev til ham med følgende forbehold: „Omendskjøndt jeg frygter for, at mine Breve ikke ere saa velkomne hos min gode Fader, saa kan jeg dog ikke undlade, at skrive dig disse par Linier“.⁷

Som det fremgår, frygtede Eleonore, at hendes henvendelser til faren ikke faldt i god jord. I dette tilfælde tog hun dog chancen, da hun havde en vigtig nyhed. Hun skrev, at hun for første gang havde truffet sin farmor, der fortsat boede i København. Mødet havde fundet sted efter farmorens ønske og med Christens bror og svigerindes mellemkomst. Selvom

Eleonore først traf sin farmor som 17-årig, lader det altså til, at hun havde en vis kontakt med sin onkel og tante, Henrik Jørgen Scheel (1796-1862) og Anne Eliza Morbach Prom (1800-78), der også boede i København, før de i 1833 arvede herregården Rye-gaard ved Holbæk.

Eleonore bosatte sig senere i livet tæt på sin far, nemlig i Randers, hvor hun i 1838 blev gift med Hans Koefoed Whitte (1810-94), der var rektor ved Randers Lærde Skole. Sammen fik de en søn, der med navnet Johannes Ancher Christen Scheel Whitte, var en fortsat påmindelse om Eleonores fædrene ophav. Der er dog intet, der tyder på, at hun plejede omgang med sin far på Gammel Estrup. Helt glemt blev hun og moren imidlertid ikke. Af de bevarede regnskaber fra Gammel Estrup fremgår det, at Eleonore og hendes mor årligt modtog en samlet apanage på 800 rigsdaler fra godsets kasse.⁸

Forpagterens datter

Efter skilsmissen skulle der gå 13 år, før Christen giftede sig igen. Og da brylluppet stod, havde den udkårne, Christiane Pind (1796-1855), en ganske anden baggrund end den københavnske skuespillerinde. Christiane var rundet af den midtjyske muld og var datter af forpagter Jens Christensen Pind (1765-1836) og Ane Andersdatter Pind (1769-1844).

Forbindelserne mellem slægterne Pind og Scheel var etablerede længe før Christiane og Christens ægteskab, idet flere generationer af Pind’er havde været i Scheel’ernes tjeneste. For eksempel var Chri-

Christiane Pind og Christen Scheel var første generation på Gammel Estrup efter familiens store fallit og frasalget af slægtens øvrige herregårde. Det blev derfor Christens lod at gå over i historien med tilnavnet „den fattige“. Christiane Pind viste sig dog at være et godt parti, og i parrets tid som godsejere, blev der lagt et solidt fundament for den kommende generation i huset. Malerier af August Schiøtt fra 1856 (efter begge ægtefællers død). Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

stianes morbror, Jens Andersen Pind, kammer-tjener for Christens far, og hendes farfar, Christen Jensen Pind, havde været fæstebonde på Scheel’ernes herregård Ulstrup.⁹ Forbindelsen til familien Scheel blev yderligere markeret ved, at Christianes forældre døbte deres to førstefødte sønner med navnene Christen og Jørgen – de to for-

navne som Scheel-slægtens arvinger på skift havde båret gennem århundreder.

Christianes far må have været en talentfuld og forholdsvis velhavende mand. Fra barndomshjemmet på fæstegården under Ulstrup arbejdede han sig op til en position som forpagter på nabogodset Karmark og det tilstødende Tjele. Karmark, som også tilhørte

Scheel’erne, blev hans og familiens hjem, hvor Christiane og fire af hendes i alt ni søskende blev født.¹⁰ Under hendes opvækst tilhørte Christianes barndomshjem således hendes kommende svigerfar, inden det i 1813 blev solgt i forbindelse med den store fallit.

Inden det kom så vidt, var familien Pind imidlertid rykket til Djursland, idet Christianes far i 1809 overtog forpagtningen af endnu et af Scheel’ernes mange godser – nemlig Gammel Estrup.¹¹ Christen og Christianes veje krydsedes herefter, og da de blev gift, var det altså et ægteskab mellem godsets arving og forpagterens datter.

En ny generation på Gammel Estrup

Christiane og Christen blev gift uden forudgående lysning i kirken. Den 29. januar 1827 udstedte Frederik 6. et kongebrev, der tillod vielsen, og allerede den 8. februar blev parret gift.¹² Forklaringen på parrets hastværk med at blive viet, skal formentlig søges i det, der skete godt syv måneder senere. Den 20. august kom deres første barn – den næste Jørgen Scheel – til verden, og dermed var arvefølgen på Gammel Estrup sikret. De følgende år fik parret yderligere 4 børn: Christiane Mette, Anna, Jensmine og Juliane Marie.

Parret flyttede ind på Gammel Estrup efter brylluppet i 1827 og etablerede her det hjem, hvor de boede resten af deres dage. Som nævnt var det nye tider for slægten Scheel, hvis enorme formue og godsbesiddelser var blevet sat over styr af Christens far.

Specielt i parrets første år som godsejerpar må farens gæld have hvilet som en tung skygge over deres tilværelse, og den komplicerede boopgørelse blev først afsluttet i 1833.¹³

Selvom Christen og Christiane ikke længere havde mulighed for at udfolde en livsstil på niveau med de tidligere generationer på Gammel Estrup, var de dog fortsat ejere af et meget stort og indbringende gods – og i det perspektiv må Christens tilnavn „den Fattige“ betegnes som lidt af en tilsnigelse. I deres knap 20 år på herregården fik ægteparret i al fald råd til at foretage flere nyindretninger af det hus, der senest havde været permanent beboet af Christens oldemor.¹⁴ Blandt andet tyder de overleverede inventarfortegnelser på, at de gik bort fra 1700-tallets opdeling i separate private ’appartementer’ for greven og grevinden og etablerede et fælles soveværelse.¹⁵

Svigerfamiliens indtog på Djursland

I sin tid som frue på Gammel Estrup blev Christiane et samlingspunkt for sin familie, og folketællingen fra 1834 tegner et billede af en husstand, der var spundet tæt omkring hendes slægt. Familien etablerede sig med en lærerinde, en husjomfru og 11 tjenestefolk i hovedbygningen.¹⁶ På avlsgården var ansat yderligere 24 karle og piger i landbrugsdriften, og hertil kom en skytte, en skriver og en forvalter.

Christianes storesøster, Mette Pind, var i 1809 blevet gift med sognepræsten i Fausing, Kristen Brandt. Efter hans død fik Mette en hjælpende hånd fra sin søster og flyttede med sine to døtre til Gammel Es-

trup. Deres ugifte lillesøster, Mariane Pind, opholdt sig ligeledes på herregården. En tredje søster, Apellone Caroline Pind, var blevet forpagterfrue i området, idet hun var blevet gift med forpagteren af Amaliegård i Todbjerg sogn, Mathias Vilhelm Mohr. I 1834 opholdt deres datter, den 11-årige Jensine Mohr, sig som plejebarn hos Christiane – og sine andre mostre – på Gammel Estrup. Selv husjomfruen, den kun 18-årige Olinde Caroline Mathilde Høilund, var rekrutteret fra Pind-slægten, og var en kusine til Christiane.

Bevægede man sig lidt væk fra hovedbygningen, var forpagteren af Gammel Estrup Brohus, godsets kro, Jens Andersen Pind – der i øvrigt tidligere havde været kammertjener for Christens far. Christianes ældste brødre, der som nævnt, bar navnene Christen og Jørgen, gik i deres fars fodspor. I 1826 overtog de i kompagniskab forpagtningen på Gammel Estrup, og i Christianes første ti år som frue på herregården, boede den ene bror, Christen med sin hustru, Laura Faith, i godsets forpagterbolig.¹⁷ Senere blev Christen godsejer, da han i 1836 købte et af Gammel Estrups nabogodser, Løvenholm. Broderen Jørgen fik også foden under eget bord og blev ejer af Krannestrup, der var en af områdets anseelige proprietærgårde.

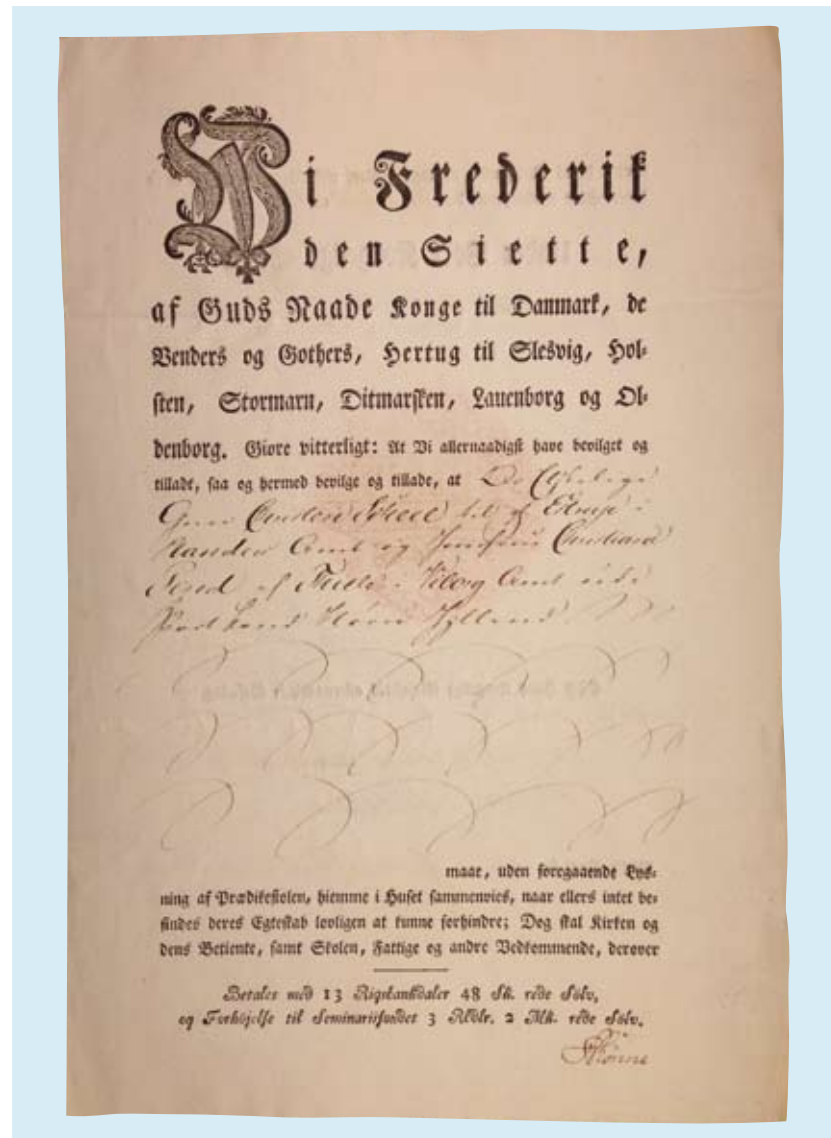
Den tredje bror i Christianes søskendefolk, Anders Pind, sluttede sig til den succesrige familie, og blev i 1833, med købet af herregården Tustrup, også godsejer i det østjyske. Christianes far, der havde beholdt forpagtningen på Tjele i sin forpagtertid på Gammel Estrup, overtog i 1830 selv en proprietærgård

i Gammel Estrups nabolag, nemlig Julielund, hvor han og hustruen opholdt sig til deres død. Historien om Pind-familiens indtog på de store gårde på Djursland afrundes her med, at endnu en søster til Christiane giftede sig med forpagteren på Julielund, og drev den videre efter forældrenes død.

I deres tid som godsejerpar omgikkes Christiane og Christen et par af Christens gamle soldaterkammerater fra Horsens, Christens bror og svigerinde fra Ryegaard og enkelte af egnens øvrige godsejere. Det var dog i langt overvejende grad familien Pind, der blev ægteparrets faste kreds til hverdag og fest.¹⁸ Med sit ægteskab med Christiane havde Christen ikke alene fået en frue i huset på Gammel Estrup, men tilmed en stor og tæt sammenknyttet svigerfamilie. Han havde også indgået en alliance med en af egnens opadstigende og meget ressourcestærke slægter. På sin vis var ægteskabet med forpagterdatteren et lige så stort brud med familietraditionen, som ægteskabet med den københavnske skuespillerinde. Men der kan ikke herske nogen tvivl om, at Christen med Christiane Pind havde gjort et godt parti.

Christen Scheel og Christiane Pind fik fem børn, og på tegningen her ses de to yngste døtre, Jensmine og Juliane Marie. De to komtesser er portrætteret i 1844, hvor deres far døde. De var på dette tidspunkt henholdsvis 13 og 12 år gamle. Efterfølgende boede de hos deres mor i hendes enketid på Gammel Estrup. Begge døtre blev gift og flyttede hjemmefra umiddelbart efter morens død. Portrættet er tegnet af den verdensberømte dansk-amerikanske landskabstegner Ferdinand Richardt og er fra 1844. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Da Christen Scheel giftede sig for anden gang, var det med kongelig dispensation. Her ses første side af kongebrevet, hvor Frederik VI tillader vielsen mellem „Os Elske-lige Greve Christen Scheel til Gl. Estrup i Randers Amt og Jomfru Christiane Pind af Thiele i Viborg Amt udi Vort Land Nørre Jylland“. Brevet er fundet i Christen Scheels privatarkiv, der opbevares i Rigsarkivet i København. Foto: Dorte Kook Lyngholm.

I sine sidste 11 leveår var Christiane Pind enke og ejer af stamhuset Gammel Estrup. Hun er her fotograferet på sine gamle dage med tidens allernyeste teknik. Der er formentlig tale om et portræt, der er blevet til i hendes sidste leveår. I al fald findes der i opgørelsen fra hendes dødsbo en regning på „4 Daguerreotype-Portraiter af salig Grevinden“. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Noter:

1. Jf. Matthiessen, Hugo: En Greve. *Jørgen Scheel til Grevskabet Scheel, stamhuset Gl. Estrup samt Ulstrup (1768-1825)*, København 1954; og Frausing, Mikael: „Det fortryllende Italien. Jørgen Scheel og 1700-tallets nye rejseidealer“, i: *Herregårdshistorie 10*, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2015, s. 13-26.
2. Jørgen Scheels privatarkiv: Breve og koncepter 1782-1814, brev fra Christiane Mette Bille-Brahe af 1.12.1796 (Rigsarkivet, Kbh.).
3. Jf. Andersen, Marie Aaberg: *På sporet af herregårdens kvinder*, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2015.
4. Jørgen Scheels privatarkiv: Breve og koncepter 1782-1814, brev fra Johan Hermann Cabott af 8.10.1813, s. 1 (Rigsarkivet, Kbh.).
5. Ibid. s. 1-2
6. Ibid. s. 3
7. Christen Scheels privatarkiv: Diverse 1792-1841, brev fra Eleonore Scheel af 22.10.1831 (Rigsarkivet, Kbh.).
8. Gammel Estrup godsarkiv: Godsregnskaber 1826-51, 1852-54, 1854-55; og regnskabssager med bilag 1716-1836 (Rigsarkivet, Viborg).
9. Kirkebog Sdr. Vinge sogn 1756; og Folketælling 1801: København, Sankt Annæ Øster Kvarter, Matr. nr. 71.
10. Kirkebog Skjern sogn 1792-1808; og folketælling 1801, Viborg amt, Middelsom herred, Skjern Sogn.
11. Gammel Estrup godsarkiv: Breve fra forvaltere og forpagtere 1789-1827, brev fra Jens Pind til Jørgen Scheel af 12.5.1809 (Rigsarkivet, Viborg).
12. Christen Scheels privatarkiv. Diverse 1792-1841. Kongebrev på vielse udstedt 29.1.1827 (Rigsarkivet, Kbh.); og

Kirkebog 1827: Fausing sogn.

13. Jf. Nielsen, Vibeke: „Gammel Estrups ejere“, i: Frits Nicolaisen m.fl. (red.): Gammel Estrup, Randers Amts Historiske Samfund 1993, s. 52ff.
14. Jf. Boeskov, Signe Steen: „Fra den gamle frue til den vilde greve. Om et generationsskifte på Gammel Estrup afspejlet i indretning“, i: Britta Andersen m.fl. (red.): *Herregårdshistorie 8*, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2013, s. 9-22.
15. Rougsø, Sønderhald og Øster Lisbjerg herredsfoged: Dokumenter i boet efter Christiane Scheel, Gammel Estrup 1855 (Rigsarkivet, Viborg).
16. Folketælling 1834: Randers amt, Sønderhald herred, Fausing sogn.
17. Gammel Estrup godsarkiv: Forskellige sager 1712-1844, forpagtningskontrakt af 16.5.1826; og Gammel Estrup Birkedommer: Auktionsprotokol 1821-49, Rigsarkivet (Viborg).
18. Jf. Christen Scheels privatarkiv: Diverse 1792-1841 (Rigsarkivet, Kbh.); og kirkebøger fra Fausing sogn i årene 1827-44.

Litteratur:

Andersen, Marie Aaberg: *På sporet af herregårdens kvinder*, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2015.

Boeskov, Signe Steen: „Fra den gamle frue til den vilde greve. Om et generationsskifte på Gammel Estrup afspejlet i indretning“, i: Britta Andersen m.fl. (red.): *Herregårdshistorie 8*, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2013, s. 9-22.

Frausing, Mikael: „Det fortryllende Italien. Jørgen Scheel og 1700-tallets nye rejseidealer“, i: *Herregårdshistorie 10*, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2015, s. 13-26.

Matthiessen, Hugo: *En Greve. Jørgen Scheel til Grevskabet Scheel, stamhuset Gl. Estrup samt Ulstrup* (1768-1825), København 1954.

Nielsen, Vibeke: „Gammel Estrups ejere“, i: Frits Nicolaisen m.fl. (red.): *Gammel Estrup*, Randers Amts Historiske Samfund 1993, s. 29-60.

Rasmussen, Carsten Porskrog: „„Fra Grenå til Viborg på egen jord“ – Gammel Estrup som godscentrum“, i: Frits Nicolaisen m.fl. (red.): *Gammel Estrup*, Randers Amts Historiske Samfund 1993, s. 109-133.

Utrykte kilder:

Christen Scheels (1792-1844) privatarkiv: Diverse 1792-1841, Rigsarkivet (Kbh.).

Jørgen Scheels (1768-1825) privatarkiv: Breve og koncepter 1782-1814, Rigsarkivet (Kbh.).

Rougsø, Sønderhald og Øster Lisbjerg herredsfoged: Dokumenter i boet efter Christiane Scheel, Gammel Estrup 1855, Rigsarkivet (Viborg).

Gammel Estrup Birkedommer: Auktionsprotokol 1821-49, Rigsarkivet (Viborg).

Gammel Estrup godsarkiv:

- Godsregnskaber 1826-51, 1852-54 og 1854-55, Rigsarkivet (Viborg).
- Gammel Estrup godsarkiv: Forskellige sager 1712-1844, Rigsarkivet (Viborg).
- Breve fra forvaltere og forpagtere 1789-1827, Rigsarkivet (Viborg).
- Regnskabssager med bilag 1716-1836, Rigsarkivet (Viborg).

Folketællinger:

- 1801: Viborg amt, Middelsom herred, Skjern sogn.
- 1801: København, Sankt Annæ Øster Kvarter.
- 1834: Randers amt, Sønderhald herred, Fausing sogn.

Kirkebøger:

- 1827-1844: Fausing sogn
- 1756: Sdr. Vinge sogn
- 1792-1802: Skjern sogn